

УДК 811.161.2'373.2 (477.43/44)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.3.19>

Олексій ОСКИРКО

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри гуманітарних та природничих дисциплін,

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

pavlovich-@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8486-9173

МАТЕРІАЛИ ДО СЛОВНИКА СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРОК (НАЗВИ НАПОЇВ)

У статті подано результати лексикографічного дослідження, спрямованого на збирання й опис лексики, що позначає напої у східноподільських говірках. Актуальність теми зумовлена браком лексикографічних напрацювань, присвячених окремій підсистемі – назвам напоїв, попри активне вивчення інших тематичних груп. Регіональні особливості номінації напоїв, зафіксовані під час польових діалектологічних експедицій 2015–2019 років, свідчать про значну варіативність у фонетиці, морфології та семантиці одиниць. Уточнено межі східноподільського ареалу, що охоплює південні райони Київської, східні Вінницької, західні Черкаської та Кіровоградської, північні Одеської і північно-західні Миколаївської областей. Дослідження здійснюється на основі спеціально розробленого питальника за Програмою Й. Дзендзелівського. У статті розглянуто способи номінації напоїв: за складом, способом приготування, температурою вживання, функціональним призначенням. Виявлено численні варіантні форми слів, утворених шляхом афіксації, редукації або контамінації. Показано, що вживання окремих назв прив'язане до локальних побутових реалій, традицій та способу життя населення. Особливу увагу приділено принципам укладання словникової статті, включаючи передачу фонетичних особливостей, граматичних форм, значення та контекстуального вживання. Усього зібрано близько 1126 одиниць (лексем і словосполучень), які згруповано за алфавітом з урахуванням компонентів словосполучення. Акцентовано на важливості збереження діалектного мовного багатства в умовах глобалізації. Отримані результати можуть бути використані в історичній лексикології, етнолінгвістиці, укладанні атласів і в дидактичних матеріалах.

Ключові слова: назви напоїв, східноподільські говірки, лексикографія, діалект, польові записи, номінація.

Oleksiy Oskyrko. MATERIALS FOR THE DICTIONARY OF EASTERN PODILIAN DIALECTS (NAMES OF DRINKS)

The article presents the findings of a lexicographic investigation focused on collecting and analyzing beverage-related vocabulary in the Eastern Podillia dialects of the Ukrainian language. The study is relevant due to the insufficient documentation of this specific lexical subsystem, unlike other well-studied thematic groups such as clothing, architecture, or beekeeping. The fieldwork was conducted between 2015 and 2019 across 89 localities in the Eastern Podillia region, including parts of Kyiv, Vinnytsia, Cherkasy, Kirovohrad, Mykolaiv, and Odesa regions. The research is based on a structured questionnaire developed in line with Y. Dzendzelivskyi's Program for the Lexical Atlas of the Ukrainian Language. The article explores how beverage names are formed based on composition, method of preparation, temperature of consumption, and cultural use. It highlights regional variations, morphological patterns, phonetic forms, and contextual usage. The study identifies derivative and variant forms created via affixation, reduction, and contamination. It also outlines the methodology of dictionary entry design, which includes phonetic representation, grammatical information, and illustrative examples. In total, around 1126 lexical items and expressions were recorded and arranged alphabetically. The article stresses the importance of preserving dialectal heritage in the context of language standardization. The results are applicable in dialectology, historical lexicology, ethnolinguistics, and educational practices.

Key words: beverage names, Eastern Podillia dialects, lexicography, dialectal variation, fieldwork, nomination.

Постановка проблеми. Лексика, що позначає їжу та напої, належить до правданих шарів української мови й водночас є надзвичайно динамічною. Дослідження окремих тематичних груп у діалектологічних студіях посідає вагоме місце, оскільки дозволяє простежити особливості номінаційних процесів у різних ареалах [5]. Водночас лексичний рівень східноподільських говірок, зокрема підсистема назв напоїв, досі залишається недостатньо вивченим.

Актуальність дослідження. Проблема дослідження лексики назв їжі та напоїв у східноподільських говірках є малодослідженою в українській діалектології. У той час як лексичні підсистеми одягу, будівництва, бджільництва, традиційного обряду вже описані в окремих словниках, лексика напоїв залишається поза межами системного опису. Наявність значної варіативності та локальних номінаційних одиниць зумовлює потребу в лексикографічному опрацюванні цього

шару лексики. Дослідження сприятиме не лише збереженню мовної спадщини регіону, а й поглибленню уявлень про номінаційні процеси та мовну картину світу в традиційному побуті подільнян. Саме ця обставина зумовлює актуальність поданої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Номінативні процеси різних тематичних груп у східноpodільському мовному ареалі привертала увагу таких дослідників, як Г. Березовська, Т. Тищенко, Л. Поліщук, К. Кацалапенко, О. Оскірко, Я. Флакей, які на різному мовному матеріалі вивчали особливості лексичного складу східноpodільських говірок. Зокрема, відомі праці, що лексикографічно відображають різні тематичні групи: «Словник назв одягу та взуття в східноpodільських говірках» (Г. Березовська), «Лексика бджільництва Східного Поділля» (Т. Тищенко), «Східноpodільський родильний обряд» (Т. Тищенко), матеріали до «Словника східноpodільських говірок. Село Городецьке» (Т. Тищенко), додаток до дисертації Л. Поліщук «Словник будівельної лексики», додаток до дисертації «Словник назв їжі та напоїв» (О. Оскірко) тощо [4]. Водночас лексемація назв напоїв у цілісному словнику ще не була репрезентована, що й обумовлює необхідність укладання «Словника східноpodільських говірок (назви напоїв)».

Значна кількість регіональних досліджень, присвячених лексиці на позначення їжі, побутових реалій чи кулінарії, представлена в працях Є. Турчин (Полісся), Н. Загнітко (східностеповий ареал), Л. Борис (Буковина), а також у комплексних розвідках З. Ганудель (лемківські говірки), Е. Гоци (Закарпаття), М. Волошинової (Слобожанщина), В. Різник (надсянсько-наддністрянський ареал). Однак для Східного Поділля, а саме – щодо лексики напоїв, подібних досліджень немає.

Матеріал для дослідження було зібрано під час польових діалектологічних експедицій у 2015–2019 рр. у 89 населених пунктах Східного Поділля (південно-західна Київщина, східна Вінниччина, західна Черкащина і Кіровоградщина, північна Миколаївщина та північна Одещина). Опитування здійснювалося за спеціально адаптованим питальником на основі Програми Й. Дзендзелівського для збирання лексичного матеріалу до ЛАУМ.

Мета і завдання дослідження. Метою публікації є фіксація та лексикографічне представлення назв напоїв у східноpodільських говірках, відображення регіональних особливостей номінації, виявлення варіантності й семантичного багатства діалектних

одиниць. Пропонований словник фіксує лексику, що пов'язана як безпосередньо з назвами напоїв (вода, вино, квас, компот, сік, сивуха, пиво тощо), так і з назвами процесів приготування, інгредієнтів, посуду для зберігання чи споживання напоїв.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: виявити діалектні одиниці, пов'язані з назвами напоїв у східноpodільських говірках; установити територіальне варіювання, варіантність та функціональні характеристики виявленої лексики; опрацювати структуру словникової статті та укласти реєстр лексем згідно з діалектологічними та лексикографічними принципами.

Виклад основного матеріалу. У словниковому реєстрі представлено близько 1126 діалектних одиниць і словосполучень. Реєстрові слова подаються в алфавітному порядку, із врахуванням перших літер усіх компонентів словосполучення. Основним принципом добору є літературна чи літературизована форма, за якою наводиться варіантне багатство з прикладами вживання з різних пунктів дослідження.

Структура словникової статті:

1. Лексеми в словнику розміщено за алфавітом.
2. Реєстровим словом є літературна лексема або транслітерована поширена діалектна форма.
3. Фонетичні варіанти подано в одній статті із вказівкою на їх локалізацію.
4. Кожне реєстрове слово, окрім односкладових, подається з наголосом.
5. Глумачення багатозначних слів не обмежено сферою кулінарії.
6. Словникова стаття включає: реєстрове слово, фонетичні варіанти лексеми із локалізацією, граматичні ремарки, значення із вказівкою говірки, у якій його зафіксовано.

У словникових статтях використано традиційні ремарки: зменш. – для назв, що передають семантику зменшеності, ч.р. – для іменників чоловічого, ж.р. – для іменників жіночого родів, недок., док. – недоконаний / доконаний види для дієслів; знаком ~ передано у словосполученнях повторюваний компонент. В іменникових словосполученнях подано вказівку на рід головного слова, а в дієслівних – вид дієслова. Основою нашої лексикографічної праці стали назви напоїв. Зважаючи на обсяг статті назви напоїв подаємо з початковими літерами **В, К, П, С**.

Пропонуємо фрагмент до «Словника східноpodільських говірок» (назви напоїв).

ВАРЕНУХА варе^uнуха, ж. р. Алкогольний напій із варення: о^tо бу^lло ли^eшалос^a

ва'рен'а / то 'баба ва'рила варе'ннуху з 'його / пи'ли ус'ім се'лом (Шм, Йс, Мч, Лк)

ВЕРМУТ вермут, ч. р. Вино виноградне: ра'н'іше ви'нограду ро'дило ба'гац'ко / не було ку'ди д'івати / 'квасили 'вермут (Жр, Снх, Ск, Трг, Вр, Уг)

ВИНО БІЛЕ ви'но 'біле, с. р. Напій з фруктів, білого винограду або яблук, в процесі бродіння набувши алкогольної міцності: восе'ни йак на'сипле 'йаблук 'р'ізних / ко'рова вже не хо'ті'ла 'йісти / 'р'ізали 'йаблука на че'тве'ртинки або тоу'кли / та 'ставили бро'дити на 'пару 'тижніу / то ви'ходило 'біле ви'но із 'йаблук або ви'нограду (Тп, Рс, Чй, Уг, Снх, Ск, СХ, Ів, Нд, Кл, Тр, Вр, Хр, Плн, Плс, Крс, Глм, Окс, Клд, Гнн)

ВИНО ви'но, с. р. Алкогольний напій із винограду: пи'ли ви'но на 'р'ізні св'а'та / було йо'го / що у 'в'ідра не вм'и'чалос'а (Шм, Йс, Мч, Лк, Рз, Уг, Чй, Зр, Пн, Лщ, Бт, Гр, Жр, Снх, Ск, СХ, Юр, Тп, Тр, РБ, Клд); 2. Вино густе: та'ке гус'те ви'но 'робив м'ій чолов'ік / 'царство не'бесне / із абри'кос і йаблук (Хр, Клд)

ВИНО ВІНОГРАДНЕ ви'но виноградне, с. р. Алкогольний напій з виноградної кваші: зри'вали виног'рад / тов'кли йо'го / в'іджи'мали 'м'акот' / 'квашу / дода'вали 'дрож'і і 'сахар ро'били ви'но (Шм, Йс, Мч, Лк, Мх, Тп, Цб, Рс, Чй, Уг, Снх, Ск, СХ, Ів, Нд, Кл, Тр, Вр, Хр, Крт, Кбр, Плн, Плс, Об, Зл, Окс, Дб, Крс, Глм, Окс, Клд, Гнн)

ВИНО КИСЛЕ ви'но 'кисле, с. р. Алкогольний напій з дріждрів та винограду: обри'вали виног'рад з 'гронки і тов'кли йо'го / дода'вали 'дрож'і і да'вали 'вистойатис'а / ко'ли ви'но 'вибродило / ц'їдили йо'го 'через ц'їдило і сто'йало шче 'пару 'тижн'ів / ви'ходило 'кисле ви'но (Рс, Чй, Уг, Снх, Ск, СХ, Ів, Нд, Кл, Тр, Вр, Хр, Плс, Глм, Окс, Клд, Гнн)

ВИНО МОЛОДЕ ви'но моло'де, с. р. Невистояний алкогольний напій з винограду або інших фруктів: моло'де ви'но із 'фрукт'ів 'р'ізних / йа'ке шче не бро'дило / бул'ба'шок шче не було / а 'можна було 'пити / було моло'де ви'но (Тп, Цб, Рс, Чй, Уг, Снх, Ск, СХ, Ів, Нд, Кл, Тр, Вр, Хр, Крт, Кбр, Плн, Глм, Окс, Клд, Гнн)

ВИНО СОЛОДКЕ ви'но со'лод'ке, с. р. Алкогольний напій, настояний з фруктів, частіше з винограду, з додаванням цукру: дода'вали 'здорово 'сахару і во'но 'грало со'б'і із 'ус'акими 'фруктами / із 'йаблуками та виног'радом або абри'косойу (Тп, Рс, Чй, Уг, Снх, Ск, СХ, Ів, Нд, Кл, Тр, Вр, Хр, Плн, Плс, Гнн)

ВИНО ЧЕРВОНЕ ви'но че'р'воне, с. р. Алкогольний напій з різних сортів винограду: за'лежало в'ід 'сорту виног'раду / йак'шчо че'р'воний виног'рад був / ви'ходило че'р'воне ви'но (Шм, Мх, Тп, Цб, Рс, Чй, Уг, Снх, Ск, СХ, Ів, Нд, Кл, Тр, Вр, Хр, Крт, Кбр, Плн, Плс, Об, Зл, Окс, Дб, Крс, Глм, Окс, Гнн)

ВИНОГРАДНЕ виноградне, с. р. Алкогольний напій із різних сортів винограду: виног'радне ви'но було у 'кожного / виног'раду ба'гато було у л'удей / то не 'знали ку'ди д'івати / ро'били ви'но з виног'раду (Шм, Йс, Мч, Лк, Клд)

ВИШНІВКА виш'н'івка, виш'н'оўка, ж. р. Алкогольний напій зварений із вишень: обри'вали 'вишн'і / д'іста'вали 'к'істку / м'а'киш зали'вали во'дойу і ва'рили / да'вали охо'лонуту і доли'вали го'р'ілки / ви'ходила виш'н'івка (Шм, Йс, Мч, Лк)

ВИШНЯК виш'н'ак, ч. р. Алкогольний напій із вишень: дода'вали 'вишн'і до самог'онки і да'вали 'вистойатис'а / ко'ли нас'тойалос'а 'добре / 'можна було 'пити виш'н'ак (Шм, Йс, Мч, Лк)

ВОДА во'да, ж. р. Прозора рідина для життєдіяльності людини: 'чиста во'да з дже'ре'ла або кри'ниці була (Шм, Йс, Мч, Лк, Хм, Мх, Тп, Цб, Трг, Лщ, Уг, Чй, Сн, Сч, Пг, Лщ, Хр, Бт, Гр, Бг, Жр, Снх, Ск, Тр, Кл, Нд, СХ, Рс, Нс, Крт, Тр, Об, Крс, РБ, Клб, Клд)

ВОДА ГАЗОВАНА во'да га'зована, ж. р. Вода газована: во'да з 'газами у бутил'ках / купу'вали у мага'зинах і крам'ниц'ах (Лщ, Бт, Хр, Сч)

ВОДА МІНЕРАЛЬНА во'да м'іне'рал'на, ж. р. Газована вода: 'чиста во'да у бутил'ках із бул'баи'ками 'звали м'іне'ралкойу / у мага'зин'і 'т'ілки купу'вали (Сч, Рз, Рс)

ВОДА СОЛОДКА во'да со'лод'ка, ж. р. Солодка газована вода: та'ку 'воду ку'пуйу в мага'зин'і о'нукам / л'імо'над у'с'акий там / во'да со'лод'ка і там ба'гато 'сахару (Шм, Йс, Мч, Лк, Хм, Мх, Лщ, Уг, Чй, Сн, Сч, Пг, Лщ, Хр, Бт, Гр, Бг, Жр, Снх, Ск, Тр, Кл, Нд, СХ, Рс, Нс)

ВОДКА 'вод'ка, ж. р.; 'водка, ж. р. (Окс)
1. Алкогольний напій зварений на дріжджах та цукру: 'вод'ку 'вари'мо в'дома із 'цукру / д'ід м'ій ва'рив / 'бат'ко ва'рив і ми 'вари'мо / 'вобше та'койі 'вод'ку ба'гато 'зара в мага'зин'і ку'пуйут' (Шм, Йс, Мч, Глм, Жр, Сн, Ск, СХ, Трг, Юр, Тр, Об); 2. Горілка: бувало за'пари'мо 'браги п'ів б'ідона із 'цукру / а 'пот'ім го'р'ілка смач'на ви'ходить' (Плс)

КАВА 'кава, ж. р. Напій із порошку: дода'вали до ок'ропу та'кий поро'шок із

'кави / г'ір'ка 'правда / але йа л'у'бл'у із 'цукром та ве'ри'ками (Лк, Лщ, Жр, Снх, Уг, Чй, Сч, Сн)

КАКАВО ка'каво с. р.; ка'као, с. р. Напій із свіжого молока і порошку какаво: ка'каво ва'ру 'д'ім'ам та о'нукам / бу'вало і д'ід 'просит' ка'каво / дода'йу до моло'ка ки'п'а'ченої во'ди і ка'каво / ви'ходить та'кий 'нап'ій (Лк, Лщ, Жр, Снх, Уг, Чй, Сч, Сн)

КАМПОТ кам'пот, ч. р. 1. Напій переважно з сушених фруктів: 'варимо кам'пот із сухо'фрукт'ію / 'яблук / грушок / сли'вок / абри'кос (Шм, Йс, Мч, Лк, РБ); 2. Солодка рідка страва з сушених фруктів, ягід, зварених у воді, компот: пе'ре'важно із йа'г'ід або сухо'фрукт'ію ро'бл'у кам'пот / 'пот'ім да'йу охо'лонути і вжи'вайемо (Шм, Йс, Мч, Мх, Юр)

КВАС к'вас, ч. р. 1. Охолоджувальний напій із яблук та сухофруктів: це та'кий на'питок // ко'лис' ро'били к'вас із 'яблук / сухо'фрукт'ію // йа з'найу 'наша 'бабушка ро'била (Кнл, Цб); 2. Хмільний напій із яблук, додавання цукру, сухофруктів: з 'яблук / суш'н'і / сухо'фрукт'ію / 'сахар / во'но б'родит' // по'том на'питок за'л'али во'дою // (Лк, Шм, Йс, Мч, Плн, Крс, Дб, Юр, Клб); 3. Напій із дріжджів: 'дрож':ів 'треба 'гарно до'дати / тай к'вас 'буде н'і'вроку (Йс, Кпт, зл); 4. Напій на житньому хлібі, вистояний (Рз, Кбр); 5. Кислий настій столового буряка, як приправи до борщу (Кбр); 6. Кислуватий напій з вівсяно-житнього хліба (Глм, Плс, Жр, Об, Окс, Лщ, Клд); 7. Легкий напіток: у 'спеку та'кий на'п'іток с'аме враз / із 'хл'іба або 'фрукт'ів (Клд)

КВАС ЯБЛУЧНИЙ 'квас' яблучний, ч. р. Напій, який готують із яблук, сушених фруктів, грушок дички, вишень: к'вас та'кий 'яблучний ви'ходить / ко'ли дода'йу 'яблучка і груш'ки / хо'лодним 'треба 'пити (Дб)

КЕФІР ке'ф'ір, ч. р. Прокисле молоко: о'то пос'тойт' моло'ко і у'кисне / то ви'ходить ке'ф'ір (Шм, Йс, Мч, Лк, Лщ, Хр, Жр, Тп, Цб, Снх, Сч, Уг, Бт, Пн, Лщ, Бт, Гр)

КОКАО ко'као, с. р.; ка'као, с. р. Гарячий напій із какао і свіжого молока: ва'ру ко'као із 'здойеного моло'ка / дода'йу поро'шок тай усе (Лк, Лщ, Жр, Снх, Уг, Чй, Сч, Сн)

КАЛГАНІВКА калга'н'іука, ж. р.; колга'н'івка, ж. р. Міцний алкогольний напій: до го'р'ілки дода'йу 'корен'а кол'гану / нас'тойу 'добре зо два 'тижн'і / нас'тойанка ви'ходить колга'н'івка (Шм, Йс, Мч, Лк)

КОМПОТ ІЗ СУШИНІ ком'пот із суши'н'і, ч. р. Солодкий узвар із сушених

фруктів: 'сахару ту'ди / суш'н'і у'с'акої / тай ком'пот із суши'н'і то'б'і (Клб)

КОМПОТ ком'пот, ч. р. 1. Солодка рідка страва з сушених фруктів, ягід, зварених у воді, компот: 'варимо ком'пот по 'вс'акому // із 'йаг'ід'і і 'суше'них 'фрукт'ів / 'цукру дода'йу / шчоб соло'ден'кий був (Жр, Снх, Сч, Сн, Лщ, Хр, Ск, Сх, Хм, Кбр, Плн, Об, РБ, Клб, Клд); 2. Солодкий напій із свіжих фруктів: із с'в'і'жен'ких 'яблук або сли'вок / або ви'шен' со'лод'кий ком'пот ви'ходить / 'цукру не ба'гато / 'йагода со'лод'ка йа'к'шчо (Шм, Йс, Мч, Лк, Клб, Окс)

КОНЬЯК ко'н'ак, ч. р. Міцний алкогольний напій: ко'н'ак до дл'а бо'гатих було / ми та'кого не ро'били / у мага'зинах 'зараз 'поуно (Жр, Снх, Ск, СХ, Лщ, Хр, Уг, Чй, Сч, Сн)

ПАЛЬОНКА пал'онка, ж. р. Спиртний напій із цукру: о / ди'тино / цей на'п'ій із 'цукру 'ро'бл'ат' / бу'вало по'напу'вай'уц':а / шчо із н'іг 'пада'ють (Шм, Йс, Мч, Лк)

ПЕРВАК пе'р'вак, ч. р. Перший літр самогонки, найбільший градус: це ко'ли 'перша го'р'ілка поте'кла у 'банку / пе'р'ва'ком з'в'т' / 'бува і ш'іс'де'сат' і с'ім'де'сат' 'градус'іу (Жр, Снх, Ск, СХ, Тп, Лщ, Уг)

ПЕРЦОВКА пе'р'цоўка, ж. р. Міцний алкогольний напій настояний на червоному перці: у го'р'іл'ку вки'дали 'перц'а г'ір'кого че'р'воного од'ного або два і да'вали нас'тойа'тис'а (Жр, Снх, Ск, СХ)

ПИВО БЕЗАЛКОГОЛЬНЕ 'пиво бе'залко'гол'не, с. р. Безалкогольний напій: без 'хмел'у у'с'акого 'пиво ва'рили / тому і бе'залко'гол'не (Жр, Снх, Ск, Лщ, Сч, Уг)

ПИВО 'пиво, 'п'іво, с. р. Хмільний напій: хм'іл'ний на'питок (Шм, Йс, Мч, Цб, Клю, Жр, Снх, Ск, СХ, Ів, Клн, Нд, Трг, Юр, Лщ, Бт, Гр, Сч, Сн, Хр, Уг, Чй, Зр, Рс, Тп, Рз, Окс, Дб, Плс, Глм, Об, Клд)

ПИВО СВІТЛЕ 'пиво с'в'ітле, с. р. Слабоалкогольний напій: не нас'тойа'не 'добре 'пиво (Лщ, Уг, Чй)

ПИВО ТЕМНЕ 'пиво 'темне, с. р. Алкогольний напій: 'доуго три'мали та'ке 'пиво / нас'тойували / темне було бе'з у'с'акої о'чистки (Юр, Нд, Трг)

САМОГОН само'гон, ч. р., Алкогольний напій із цукру: само'гон 'в'ідси / бо са'м'і ва'рили удома / мали та'кий апа'рат / от на н'о'му і 'гнали само'гон (Шм, Йс, Мч, Крт, Кбр, Окс)

САМОГОНКА само'гонка, ж. р. 1. Алкогольний напій із цукру: само'гонка із 'цукру ва'рилас'а / ко'ли 'брага 'вистоялас'а / то почи'нали ва'рити само'гонку (Шм, Йс, Мч, Крт, Кбр, Глм, Гнн, Об, Крс, Уг, Чй, Сч, Бт,

Гр, Зр, Жр, Снх, Скл, СХ, Дб, Клб, Клд);
2. Те саме, що самогон (Плс)

САХАРНА 'сахарна, ж. р. Алкогольний
напій із цукру: *го'р'ілка із 'сахара / 'сахарна*
нази'вали (Жр, Снх, Ск, СХ)

СИВУХА си'вуха, ж. р. Алкогольний
напій, остання горілка із закваски, сива:
так 'зве'а ос'тан'а го'р'ілка / сла'бка і 'мало
'градусів було (Жр, Снх, Ск, СХ, Крт)

СІК БЕРЕЗОВИЙ 'сік бе'резовий, ч. р.
Рідина з-під шкіри берези: *'ран'ойу ве'сно'ю*
то'чили с'ік с п'ід бе'рези / бе'резовий с'ік
нази'вайе'а (Чй, Лщ, Жр, Снх, Ск, СХ, Ів,
Нд, Клн, Трг, Юр, Зр, Уг, Гнн, Бт, Гр, Дб,
Окс, Пн, Крс, Плс, Глм, РБ)

СІК 'с'ік, ч. р. Рідина, вичавлена з овочів,
фруктів: *ча'вили с'ік із пом'ідор'ів / 'йаблук /*
абри'кос / 'пот'ім вари'ли або так пи'ли (Чй,
Жр, Снх, Ск, СХ, Трг, Ів, Нд, Клн, Уг, Зр,
Сч, Сн, Рс, Тп, Бт, Лщ, Гр, Гнн, Юр, Окс,
Крс, Пн, Дб, РБ)

СІТРО с'іт'ро, с. р. Солодкий газова-
ний охолоджуючий напій: *с'іт'ро на'п'ій*
холодний і з 'газами / удома та'кого не
'зробиш (Лщ, Уг, Сч, Бт, Гр)

СЛИВ'ЯНКА 'слив'янка, 'слив'янка,
ж. р. Алкогольний напій із слив: *'сливи*
зри'вали з дере'ва / 'мили 'добре / 'к'істку
або ви'ймали або ні / ча'вили і 'ставили
бро'дити / коли поб'родит' почи'нали
ц'ідити і 'пити (Шм, Йс, Мч, Лк)

СЛИВНЯК слив'няк, ч. р. Алкоголь-
ний напій із слив: *дада'вали у 'бразу 'сливок /*
той 'гнали 'пот'ім слив'няк / бо на 'сливах
вари'лас'а (Шм, Йс, Мч, Лк)

СОК ТОМАТНИЙ сок то'матний,
ч. р. Видавлений сік із свіжих помідорів:
да'вили із пом'ідора с'ік / 'ставали вари'ти /
дода'вали 'спеційі 'ус'ак'і і 'сол'і і ка'тали
зак'рутку (РБ)

СПОТИКАЧ споти'кач, ч. р. Міцний алко-
гольний напій: *м'іц'на го'р'ілка вари'лас'а /*
ба'гато 'градус'ю / бу'ло 'ви'йеш тай іти не
'може'ш / 'ноги споти'калис'а од'на об 'одну /
'зв'іц'и і 'назва та'ка споти'кач (Жр, Сн, Ск,
СХ)

Висновки. У результаті дослідження встан-
овлено, що лексика на позначення напоїв у
східноpodільських говірках становить сво-
єрідний мовний пласт, який репрезентує не
лише назви побутових явищ, а й ментальні,
культурні та традиційні особливості локаль-
них мовних спільнот. Проведений аналіз
дозволив виявити як архаїчні, так і новоутво-
рені лексеми, варіантні форми, які побутують
лише в окремих говіркових масивах.

Матеріали, зібрані під час експедицій у
89 населених пунктах Східного Поділля,

засвідчують активне функціонування лек-
сики на позначення напоїв у щоденному
мовленні, а також свідчать про збереження
певної кількості локальних одиниць, які не
представлені в загальнонаціональному лек-
сиконі. Систематизація одиниць здійсню-
валася за принципами алфавітного розта-
шування з урахуванням словосполучень,
що сприяє простішому доступу до мовного
матеріалу. Особливу увагу приділено ети-
мологічній основі слів, їх фонетичній і гра-
матичній структурі, а також семантичним
варіаціям. Усі виявлені одиниці можуть бути
введені до майбутнього тематичного слов-
ника назв напоїв у східноpodільських говір-
ках. Дослідження показало, що лексика цієї
тематичної групи є важливим джерелом для
реконструкції мовної картини світу східно-
podільського говору, а її вивчення відкриває
нові перспективи для регіональної лексико-
графії. Подальші студії доцільно спрямувати
на порівняльний аналіз з іншими говірками
української мови, що дозволить окреслити
ареали поширення певних лексем та визна-
чити закономірності лексичної динаміки у
мовленні носіїв діалектів.

Список обстежених населених пунктів та їх скорочень

Бг – Багва Маньківського р-ну Черкаської
обл.; Бч – Бачкурино Монастирищенського
р-ну Черкаської обл.; Бгч – Богачівка Хри-
стинівського р-ну Черкаської обл.; Бт – Бот-
винівка Христинівського р-ну Черкаської
обл.; Бк – Буки Маньківського р-ну Черкась-
кої обл.; Вр – Верхнячка Христинівського
р-ну Черкаської обл.; Вс – Веселівка Хри-
стинівського р-ну Черкаської обл.; Гв – Гаївка
Добровеличківського р-ну Кіровоградської
обл.; Гнн – Ганнівка Новоархангельського
р-ну Кіровоградської обл.; Гл – Голубенка
Новоархангельського р-ну Кіровоградської
обл.; Глм – Гольма Балтського р-ну Одесь-
кої обл.; Гр – Гребля Христинівського р-ну
Черкаської обл.; Дб – Добра Маньківського
р-ну Черкаської обл.; Дбр – Доброводи Уман-
ського р-ну Черкаської обл.; Жр – Журавка
Новоархангельського р-ну Кіровоградської
обл.; Зл – Заліське Тальнівського р-ну Чер-
каської обл.; Зр – Зоряне Христинівського
р-ну Черкаської обл.; Йс – Йосипівка Бла-
говіщенського р-ну Кіровоградської обл.;
Ів – Іванівка Новоархангельського р-ну
Кіровоградської обл.; Івн – Іваньки Мань-
ківського р-ну Черкаської обл.; Кв – Каву-
нівка Шполянського р-ну Черкаської обл.;
Клн – Кальниболота Новоархангельського
р-ну Кіровоградської обл.; Км – Кам'янече
Новоархангельського р-ну Кіровоград-

ської обл.; Клб – Клебань Тульчинського р-ну Вінницької обл.; Кн – Княжики Монастирищенського р-ну Черкаської обл.; Кбр – Кобринове Тальнівського р-ну Черкаської обл.; Клд – Колодисте Уманського р-ну Черкаської обл.; Кнл – Конела Жашківського р-ну Черкаської обл.; Ксн – Косенівка Уманського р-ну Черкаської обл.; Крс – Красногірка Голованівського р-ну Кіровоградської обл.; Крт – Крутогорб Гайсинського р-ну Вінницької обл.; Кт – Кути Маньківського р-ну Черкаської обл.; Лп – Липняжка Добровеличківського р-ну Кіровоградської обл.; Лщ – Ліщинівка Христинівського р-ну Черкаської обл.; Лз – Лозуватка Шполянського р-ну Черкаської обл.; Лк – Лукашівка Літинського р-ну Вінницької обл.; Мр – Мар'янівка Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Мх – Махаринці Козятинського р-ну Вінницької обл.; Мч – Мечиславка Ульянівського р-ну Кіровоградської обл.; Нд – Надлак Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Нс – Нестерівка Маньківського р-ну Черкаської обл.; Нз – Низове Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Нв – Новоживотів Оратівського р-ну Вінницької обл.; Об – Обжиле Балтського р-ну Одеської обл.; Оз – Озірна Звенигородського р-ну Черкаської обл.; Окс – Оксанина Уманського р-ну Черкаської обл.; Ос – Осітна Христинівського р-ну Черкаської обл.; Ост – Острівець Уманського р-ну Черкаської обл.; Пл – Пальчик Катернопільського р-ну Черкаської обл.; Птр – Петраківка Катернопільського р-ну Черкаської обл.; Пдв – Підвисоке Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Плс – Плоске Балтського р-ну Одеської обл.; Плн – Полянське Уманського р-ну Черкаської обл.; Пп – Попудня Монастирищенського р-ну Черкаської обл.; РБ – Романова Балка Первомайського р-ну Миколаївської обл.; Рз – Розсішки Христинівського р-ну Черкаської обл.; Рзс – Розсоховатець Новоархангель-

ського р-ну Кіровоградської обл.; Рс – Русалівка Маньківського р-ну Черкаської обл.; Сб – Сабове Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Св – Сverdликове Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Свр – Свірневе Голованівського р-ну Кіровоградської обл.; Сн – Синиця Христинівського р-ну Черкаської обл.; Снх – Синюха Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Сч – Сичівка Христинівського р-ну Черкаської обл.; Ск – Скалева Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; СХ – Скалевські Хутори Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Сб – Соболівка Шполянського р-ну Черкаської обл.; Ст – Стебне Звенигородського р-ну Черкаської обл.; Стп – Степівка Монастирищенського р-ну Черкаської обл.; Стпв – Степове Первомайського р-ну Миколаївської обл.; Сш – Сушківка Уманського р-ну Черкаської обл.; Тл – Талалаївка Христинівського р-ну Черкаської обл.; Тр – Тарасівка Звенигородського р-ну Черкаської обл.; Тш – Тишківська Добровеличківського р-ну Кіровоградської обл.; Тп – Тополівка Теплицького р-ну Вінницької обл.; Трг – Торговиця Новоархангельського р-ну Кіровоградської обл.; Уг – Угловатка Христинівського р-ну Черкаської обл.; Хл – Халаїдове Монастирищенського р-ну Черкаської обл.; Хм – Хомутиці Калинівського р-ну Вінницької обл.; Хр – Христинівка Христинівського р-ну Черкаської обл.; Цб – Цибулів Монастирищенського р-ну Черкаської обл.; Чй – Чайківка Христинівського р-ну Черкаської обл.; Чр – Чорна Кам'янка Маньківського р-ну Черкаської обл.; Шм – Шамраївка Сквирського р-ну Київської обл.; Шк – Шукайвода Христинівського р-ну Черкаської обл.; Юр – Юр'ївка Добровеличківського р-ну Кіровоградської обл.; Ял – Яланець Бершадського р-ну Вінницької обл.; Ям – Ямпіль Катернопільського р-ну Черкаської обл.; Яр – Ярошівка Катернопільського р-ну Черкаської обл.

Література:

1. Березовська Г. Г. Структурна організація назв одягу і прикрас у східноподільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2011. 20 с.
2. Дзендзелівський Й. О. Лінгвогеографічний аспект при дослідженні лексики українських народних говорів. *Проблеми української діалектології на сучасному етапі : тези доп. і повід.* Житомир, 1990. С. 16–17.
3. Загнітко Н. Г. Матеріали до словника українських східностепових говірок (назви їжі). *Лінгвістичні студії : зб. наук. праць* / за ред. А. П. Загнітко. Донецьк : ДонНУ, 2008. Вип. 16. С. 291–303.
4. Оскірко О.П. Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.01. Черкаси, 2019. 397 с.
5. Оскірко О. П. Назви їжі та напоїв як об'єкт українського мовознавства. *Філологічний часопис : зб. наук. праць.* Умань : Візаві, 2017. Вип. 1 (9). С. 53–62.
6. Оскірко О. П. Номінація обрядових страв весняного циклу у східноподільських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету; Серія «Філологія».* Ужгород, 2018. Вип. 1 (39). С. 122–125.

7. Поліщук Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноpodільських говірках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2015. 23 с.

8. Тищенко Т. М. Східноpodільський родильний обряд : лексикографічний і текстовий описи. Умань : РВЦ «Візаві», 2014. 392 с.

9. Тищенко Т. М. «Словник східноpodільських говірок» як відображення номінаційних процесів у східноpodільському ареалі української мови. *Філологічний часопис : зб. наук. праць*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. С. 216–227.

Дата надходження статті: 01.09.2025

Дата прийняття статті: 02.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025